

שאלות ותשובות קצרות

1. השש גזל בסכך (הרב שלמה בן יאיר)

שאלה | קניתי סכך כפות תמרים מאדם שהסתובב ברחוב ומכרו, לאחר שהנחתי אותו על הסוכה נכנס בלבי חשש שמא המוכר גזם אותו מעצים שאינם שלו והסכך גזל. האם יש לחשוש לכך ולהחליף הסכך? האם יש בעיה הלכתית לברך על הסוכה כשאיני יודע אם קניתי סכך גזול?

תשובה | אין צורך להחמיר ולהחליף את הסכך, והסוכה כשרה לברכה.
 א. יש כלל בדיני ממונות 'חזקה מה שתחת יד אדם שלו הוא',¹ כלומר, לכל אדם יש חזקת כשרות ואנו מניחים שמה שבידו שייך לו ביושר אלא אם התברר אחרת, לכן ניתן להניח שהמוכר השיג את הסכך כדין ומותר לקנות ממנו.
 ב. גם אם נניח שהסכך נגזל על ידי המוכר, יש שיקול נוסף והוא ייאוש הבעלים.² אנו מניחים שהבעלים האמיתי של הסכך הספיק לשים לב שהסכך נגזל ממנו, וכיוון שאין הוא יודע היכן להשיג את הגזלן, הוא התייאש מן הסכך וזה עבר מרשות המוכר לרשות הקונה, ולכן אין עוד חובה להחזיר את הסכך עצמו והוא שייך לקונה. כמובן, לגזלן יש חובה להחזיר את שווי הסכך שגזל, אך לקונה מותר להשתמש בסכך ולברך עליו.

2. ישיבה בסוכת חברו (הרב שלמה בן יאיר)

שאלה | לא בניתי סוכה כי רוב החג הייתי אצל קרובי משפחה, אך הגעתי לביתי ליום אחד ואין לי סוכה, שמתי לב שהשכן שלי אינו נמצא בביתו, האם אני יכול לשבת בסוכתו ולברך עליה ללא בקשת רשות ממנו?
תשובה | מותר לשבת בסוכת חברו ללא רשות ואף לברך עליה, אך בכמה תנאים: א. החבר אינו נמצא בבית. ב. השכן אינו ידוע כאדם קפדן. ג. אין השימוש גורם שום נזק לסוכה ולתכולתה.

1. עי' רמ"א לשו"ע, חו"מ סי' צט סעי' א; ש"ך לשו"ע, שם סק"ו.
 2. עי' שו"ע, חו"מ סי' שנג סעי' ג; רמ"א לשו"ע, סי' שסח סעי' א.

כלל אמרו חכמים, 'ניחא ליה לאיניש דליעבד מצוה בממוניה'³ כלומר, נוח לאדם שיקיימו מצווה בממונו, ובהקשר שלנו, נוח לבעל הסוכה שמישהו אחר יבוא ויקיים מצות סוכה בסוכתו, אך לחזקה זו כמה תנאים:

א. כאשר בעל הסוכה נמצא בביתו, ייתכן שהוא רוצה ליכנס לסוכתו אך לא נעים לו להעיר למי שנמצא בה, לכן במקרה כזה יש לבקש רשות.
 ב. אם אנו יודעים שבעל הסוכה אינו מסכים שיכנסו לסוכתו ללא רשות, אסור ליכנס אליה.⁴

ג. אנו מניחים שאדם מסכים שיעשו מצווה בממונו בתנאי שממונו יישמר ולא יינזק,⁵ לכן צריך להקפיד לשמור על הסוכה ועל תכולתה, ולהחזיר כל דבר למקומו בגמר השימוש.

3. בניית סוכה ברשות הרבים (הרב שלמה בן יאיר)

שאלה | אני גר בבניין קומות ואין לי חצר, בניתי סוכה למטה ברחוב אך העירו לי שאולי אסור לבנות סוכה ברשות הרבים, האם יש חשש שסוכה זו אינה כשרה?
תשובה | מותר לבנות סוכה ברשות הרבים וגם לברך עליה, כשהסוכה אינה מפריעה לעוברים ושבים.

לדעת ה'מגן אברהם'⁶ יש בעיה לברך על סוכה הנעשית ברשות הרבים, כיוון שרשות הרבים שייכת לכולם ולא ברור שכולם מוחלים לו על נטילת המקום למשך ימי החג. אמנם, רוב הפוסקים סוברים שמסתמא בני העיר מוחלים על דבר זה, כי זו מצווה וגם כי מדובר בזמן קצר של שבוע.⁷ יש שיקול נוסף להקל: ייתכן שהסמכות להתיר בניית סוכות במדרכות העיר היא בידי העירייה ולא בידי בני העיר, וכיוון שאין דרך העירייה להעיר על כך, נראה שיש כאן מחילה לצורך החג. יש להעיר, שכל זה בתנאי שאינו מפריע לעוברים ושבים לעבור, ויש להם מקום להלך במדרכה הסמוכה ללא הפרעה.⁸

4. שימוש במטבע מזויף והחזרתו למי שנתן אותו (הרב

אריאל בראלי)

שאלה | קיבלתי עודף על קנייה במכולת השכונתית, והתברר שקיבלתי מטבע מזויף. ברצוני לדעת האם מותר לי להחזיר את המטבע למוכר? אם המוכר אינו מוכן לקבל את

3. כן כתבו הראשונים לגבי טלית ותפילין, עי' ב"י, או"ח ס"ס יד; שו"ע, או"ח ס"י תרלז סעי' ג; ומשנ"ב ס"ק ט.
4. נמצא בבית או כאשר מקפיד על כך, עי' משנ"ב, או"ח ס"י יד ס"ק יג, בשם הפמ"ג.
5. ב"י ס"ס יד; שו"ע או"ח ס"י יד סעי' ד, שיחזירנה כמו שהייתה, ופשוט.
6. מג"א לשו"ע או"ח ס"י תרלז ס"ק ג.
7. עי' שו"ע או"ח ס"י תרלז סעי' ג, ורמ"א לשו"ע שם. חששו של המג"א שלא כל בני רשות הרבים מוחלים מובא במשנ"ב ס"ק י. אומנם, למעשה כתב המשנ"ב בשם האחרונים שאפשר להקל.
8. עי' ביאור הלכה, על משנ"ב שם, ד"ה וכן; ופשוט שאם מפריע לעוברים ושבים – אין בני רשות הרבים מוחלים לו.

המטבע, האם מותר לי להמשיך ולהשתמש במטבע, בהנחה שברוב המקומות לא ישימו לב לזיוף, ולכן איני גורם הפסד לאף אחד?
תשובה | 1. מטבע מזויף אינו נחשב לכסף ומי שיודע זאת ומשתמש בו בתור אמצעי תשלום הוא גזלן. יותר מכך, אסור להחזיק במטבע זה וצריך להשמיד אותו, מחשש שישמש בעתיד את הרמאים. דין זה מופיע בגמרא (בבא מציעא נב ע"א) לגבי מטבע שנראה מבחוץ כבעל ערך רגיל, אך באמת ערכו שונה עקב שחיקה במשקל המטבע; וזו לשון הגמרא:

כמה תיפחת ויהא רשאי לקיימה? בסלע עד שקל, בדינר עד רובע. פחות מכן איסור - אסור. הרי זה לא ימכרנה לא לתגר ולא לחרם ולא להרג, מפני שמרמין בה את אחרים, אלא יקבנה ויתלנה בצואר בנו או בצואר בתו.

ההוראה של הגמרא היא חד משמעית: לנקוב את המטבע ולהשתמש בו רק בתור שרשרת לצוואר. הלכה זו נפסקה בשולחן ערוך ללא חולק.⁹ נוסף על כך, לפי חוקי המדינה אסור להחזיק מטבע מזויף, ומי שמחזיק ביודעין מטבע מזויף, עובר עברה פלילית, 'הרוכש או מקבל או מחזיק או שומר שטר הנחזה כשטר כסף בידעו שהשטר זויף או שונה' (עונשין תשכ"ו א/349).

אומנם לפי שאלתך נראה שניתן היה לומר שאם הזיוף נעשה היטב, וקשה לעמוד על כך שהמטבע אינו תקין, אזי במטבע זה כוח הקנייה קיים, ועל מקרה כזה לא נפסק בשולחן ערוך שצריך לנוקב. אולם נראה שטענה זו דחויה משתי פנים. ראשית, יש לפקפק בכך מבחינת המציאות, שכן אולי בעין מקצועית הזיוף כן ניכר, ויהיו לא מעט מקרים שבהם תתעורר שאלה, וממילא יש בעיה של מקח טעות ואיסור גנבת דעת. שנית, ודאי החוק אוסר **כל שימוש** במטבע מזויף, ויש לחוק תוקף הלכתי, בייחוד במטבעות שלנו היום. המטבעות היום אינם שווים לפי החומר שממנו הם עשויים (בניגוד לימי חז"ל שהחומר של המטבע קבע את ערכו), אלא כוחם נסמך על הערבות שנותן השלטון בכל מדינה למטבע המקומי שלו. לאור זאת, בוודאי שיש תוקף הלכתי להחלטת השלטון לפסול מטבע מזויף, גם אם הציבור משתמש בו בלא יודעין (וללא קשר להלכה של 'דינא דמלכותא דינא').

כל זה נכון רק לגבי מטבע מזויף שהתגלה לאחר זמן ואין האדם יודע מהיכן התגלגל אליו. הוא אינו יכול להשיבו למוכר, ומעוניין לצרף את המטבע למעגל המסחר. כלפי אדם זה ישנה דרישה הלכתית וחוקית להשמיד את המטבע.

2. בשאלתך דובר על מי שמכיר את המוכר אשר נתן לו את המטבע המזויף, ומעוניין להחזיר אותו בחזרה, כאן יש לומר שהדין שונה. על פי דין מקח טעות, מתברר שהמטבע המזויף עדיין שייך למוכר. כשמתגלה דבר זיופו של המטבע, מתברר שהקונה לא זכה בו מעולם, וממילא אין הקונה מצווה להשמיד מטבע שאינה שלו. לכן יוכל הקונה אשר אינו חפץ במטבע, לבטל את העסקה, וההסכמה לקבלת המטבע בטלה.¹⁰ אף את הוראת החוק

9. שו"ע, חו"מ הלכות אונאה סי' רכז סעי' יח.
 10. וכן משמע בסמ"ע לשו"ע חו"מ סי' רכז ס"ק לא.

ניתן לבאר על דרך זו: יש איסור לרכוש סחורה באמצעות מטבע מזויף, אך אין איסור להחזיר לאדם את המטבע המזויף שלו.

נוסף על כך, יש לתת את הדעת על איסור 'לפני עיוור' – הכשלת המוכר בשימוש במטבע מזויף. לכאורה טענה זו קיימת גם אם הקונה מחזיר למוכר את המטבע השייך אליו. על כך יש לומר כי די בכך שיש ספק אם באמת הוא ישמיד את המטבע, או שמא יעביר אותו ללקוחות אחרים, כדי להתיר. האפשרות לתלות בצד התר ולומר שהמוכר אכן יבטל את המטבע, מספיקה.¹¹

מסקנה: מותר להחזיר למוכר את המטבע המזויף, ולקבל אחר תחתיו.

3. אם המוכר אינו מוכן לקבל את המטבע, והקונה מעוניין להחזיר את המטבע בחזרה למוכר **בלא ידיעתו**. נראה שלא ניתן להיעזר בסברה של 'מקח טעות', לטעון שהמטבע עדיין שייך למוכר ולהחזיר לו את המטבע אף ללא ידיעתו. הסיבה לכך היא שבאופן זה שהמוכר מכחיש שהמטבע שייך לו (מבחינתו בצדק, כי אין זיהוי למטבע ואפשר שהוא אינו שלו), אין אפשרות **מעשית** לטעון למקח טעות, והעסקה עדיין קיימת. אף שהקונה עצמו יודע את האמת שיש כאן מקח טעות, מכל מקום אין לו יכולת משפטית להוציאה לפועל. ממילא חוזר האיסור להשתמש במטבע המזויף.

בהחזרת המטבע למוכר בלא ידיעתו גם יש בעיה של איסור 'לפני עיוור', משום שאין המוכר מודע לכך שהמטבע מזויף והוא ימשיך להעביר אותו הלאה. איסור 'לפני עיוור' כולל גם מצב אשר בו המוכר יעביר את המטבע המזויף בלא להיות מודע לכך שהוא מזויף, והוא בעצם שוגג.¹²

מסקנה: כשהמוכר אינו מוכן להחליף את המטבע, אסור להחזירה למוכר בלא ידיעתו.

5. תשלום על נסיעות וארוחות במסגרת העבודה (הרב אריאל בראלי)

שאלה | אני מדריך טיולים במחנה קיץ, וגם פקח של רשות הטבע והגנים. אני חושש שאיני נוהג ביושר משום ששני הגופים משלמים לי החזר נסיעות לאותו מקום, וכן משום שאני מגיע בטרמפים.

תשובה | באופן עקרוני, שאלות העוסקות בתנאי שכר יש לברר באופן ישיר עם המעביד. אך ישנם דברים שחל עליהם הכלל 'הכל כמנהג המדינה'. משמעות הדבר שכל עוד לא סוכם במפורש אחרת, הרי הסכם השכר מחייב לפי הנהוג באותו מקום.

לגבי החזר נסיעות, ההגדרה המקובלת היא שתשלום זה הינו חלק מהטבת השכר ולא החזר הוצאות (הראיה היא שלא מבקשים ממך לצרף כרטיסי נסיעה). זהו תשלום הדומה לרכיבי שכר אחרים המופיעים בתלוש כגון ביגוד והבראה. הם מופיעים בתלוש המשכורת באופן קבוע, וללא תלות בדיווח על הוצאות. לכן, אף אם נסעת בטרמפ או החלטת ללון

11. אגרות משה יו"ד סי' עב.

12. שו"ת פרי יצחק ח"א, סי' מח.

במחנה (לא בשל התפקיד) הנך זכאי להחזר הוצאות. מאותה סיבה הנך רשאי לקבל משני הגופים החזר נסיעות לאותו מקום, משום שכל גוף התחייב להחזר נסיעות בפני עצמו.¹³

6. שאלת המשך

שאלה | יש לי לגבי ארוחת צהריים, אני אוכל במחנה אולם גם מדווה לרשות הטבע על הוצאות ארוחת צהריים, האם זה מותר?
תשובה | לגבי החזר ארוחות אין מנהג ברור. ישנם גופים שאינם מספקים ארוחות ועל העובד לדאוג לכך בעצמו, ויש המספקים ארוחה לכלל העובדים בחדר אוכל. יש לבדוק מה הוא בדיוק ההסכם ביניכם. אם אתה נדרש להציג כל חודש קבלות על ארוחת צהריים, זהו סימן לכך שמדובר על החזר הוצאות בלבד, ואינך יכול לבקש החזר על הארוחה שאכלת במחנה. לעומת זאת אם החזר הוא קבוע, ואינך נדרש להציג קבלות, מסתבר שזו הטבה שהנך זכאי לה בכל מקרה. לסיים יש לשבח אותך על הרצון לברר את ההלכה ולוודא שהנך פועל על פי היורש.

7. קציצת ענפי עץ של שכן (הרב יהודה הלוי עמיחי)¹⁴

שאלה | לשכני עץ פרי שנותרו בו מעט פירות שאינם ראויים למאכל, אך מושכים בעלי חיים מזיקים רבים לעץ. חלק מענפי העץ מסככים על חצרי, האם מותר לי לקצוץ ענפים מסככים אלו?
תשובה | השו"ע (ח"מ סי' קנה סעי' כו) מתיר לקצוץ אילן המזיק של שכן, ובתנאי שהקציצה תהיה עד הגבול שביניהם. ההיתר הוא במקרה שהאילן מזיק את שדה השני, ובמקרה זה מותר למנוע את הנזק ולקצוץ את האילן, אבל אם אין האילן מזיק לשכן - אסור לקצוץ.

יש לדון האם מותר לקוץ אילן שלפירותיו באים מזיקים. 'דרכי תשובה' (סי' קטז ס"ק נא) כתב שאין לקצוץ עץ שיש בו תולעים, משום שאפשר לעשות מהפירות מיץ, וכן ייתכן שיימצאו פירות שאין בהם מזיקים, ואפילו שיש בחיפושם טרחה. שו"ת 'אבני צדק' (יו"ד סי' מה) כתב על פי הגמרא (ב"ב כו ע"א), שאם יש היזק של ציפורים הבאות לעץ ומזיקות לשדה סמוכה - אין ראוי לקצוץ. יש להוסיף שבקשר לקציצת ענפים נאמרו כמה דעות: יש שפסקו שיש בכך איסור השחתה, ושאין הבדל בין קציצת ענפים לקציצת העץ

¹³. עי' כתובות קא ע"ב.
¹⁴. עריכה: הרב דוד אייגנר.

כולו; ויש שדימו קציצת ענפים לחצי שיעור האסור מדין תורה. אולם שו"ת 'הר צבי' (או"ח ב ס' קא) כתב שאם אין זו פעולת השחתה - אין להחשיב זאת גם כחצי שיעור. לסיכום: יש ספקות הלכתיים האם מותר לקצוץ ענפי אילן זה, וכן יש סכנה בקציצת עצי פרי, לכן עדיף שפעולת קציצת הענפים תיעשה על ידי גוי, לאחר שיקנה את הענפים לצורך הסקה וכדומה. יש להדגיש כי תשובה זו נכתבה על פי המידע שהגיע מצד אחד בלבד, ולא משני הצדדים.

8. בדיקת אתרוג בזכוכית מגדלת (הרב יגאל הדאיה)

שאלה | האם יש צורך לבדוק אתרוג בזכוכית מגדלת?
תשובה | יש לבדוק את האתרוג בראייה שטחית כדי לוודא שאין בו שינוי מראה, ובראייה עיונית יותר - כדי לוודא שאין בו נקב וחסרון, אך אין צורך להשתמש בזכוכית מגדלת. אם יש ספק שמא יש בו חיסרון, אפשר לברר מה המציאות עם זכוכית מגדלת, כדי להגיע לראייה השווה לראיית חדי הראות (וראה עוד אמונת עתיך 6 (תשנ"ו), עמ' 17-14).

9. ציור בחול המועד (הרב יהודה הלוי עמיחי)

שאלה | האם מותר בחול המועד לצייר ציור, או להמשיך ציור שהותחל לפני חול המועד?
תשובה | חז"ל רצו שנעסוק רק בענייני החג, ואסרו כתיבה וציור בחול המועד, ועל כן אין להשלים ציור או יצירה בחג. (וראה עוד אמונת עתיך 6 (תשנ"ו), עמ' 17-14).

10. מטבע מעשר שני (הרב יהודה הלוי עמיחי)

שאלה | כתוב בתורה 'וצרת', ודורשים חז"ל שיש לחלל מעשר שני על מטבע עם צורה, אולם לפי הידוע לנו, המטבעות הומצאו רק לפני כ- 2600 שנה¹⁵, כלומר, לא היו מטבעות בעלות צורה, רק כשבע מאות שנה קודם חורבן בית שני. אם כן כיצד פדו מעשר שני בזמן בית ראשון, הרי לא היו בו מטבעות עם צורה?
תשובה | בדרשת 'וצרת הכסף', נחלקו בגמרא (ב"מ מז ע"ב), האם הפירוש הוא כסף צורה או הפירוש הוא צרור ביד. ישנם הסוברים שאין צורך בכסף צורה אלא בצרור, ואפשר לפדות אפילו על אסימון, וישנם הסוברים שצריך כסף צורה, וכן נפסק ברמב"ם (הל' מע"ש פ"ד ה"ט).

ההגדרה של כסף צורה הוא כסף סחיר. יש כסף שאיננו נסחר למרות שהוא כסף ויש כסף הנסחר. הכסף של אברהם אבינו היה 'עובר לסוחר', לאמור שתמיד היה שימוש בכסף שעובר לסוחר, אלא שבתקופה הקדומה צורת המטבע קבעה שהוא סחיר, לאחר

15. ראה האנציקלופדיה העברית, ערך 'מטבע'.

מכן התמונות שעל המטבע, ולאחר מכן הכתב שעליה נחשב ל'צורה' המגדירה שהכסף סחיר. על כן בכל תקופה יש לפדות על המטבע שנחשב לכסף סחיר. בזמן שהיה מטבע עם צורה - חייבים היו לפדות עליה, מכיוון שבזמן ההוא - זה היה הכסף הסחיר, וסתם חתיכת כסף - אין לה גדר של מטבע כלל. כמו כן בזמן שהיו מטבעות עם ציור, כל מטבע בלא ציור לא היה נחשב למטבע, ולכן לא חיללו עליו, וכן הלאה.

11. איסור חדש באדנית (הרב יהודה הלוי עמיחי)

שאלה | אדם מגדל חיטה בתוך הבית, באדנית שאין בה נקב, ולאחר זמן קצר קוצר, מבשל ואוכל. האם עלול להיות בכך איסור חדש? האם יהיה איסור גם בגרעינים קטנים שיכולים להיעשות לקמח רק אחרי פסח?

תשובה | מדברי הגמרא (מנחות ע"א) מובן שהעומר מתיר רק דבר שנזרע ומושרש בקרקע. מלשון זה אנו לומדים שיש דין שהתבואה תגדל בשדה. עציץ שאינו נקוב איננו נחשב לשדה, כפי שמובן בירושלמי (ערלה פ"א ה"ב), אך חיובו הוא מדרבנן, וכן נראה מדברי ה'שפת אמת' (מנחות ע"ב, ד"ה והנה). על כן נראה לדינא שאין איסור חדש מהתורה בעציץ שאינו נקוב, אבל מדרבנן אסור. וכן ראיתי בספר 'גידולי חדש' (הגרש"א שטרן, פ"א סעי' י) ¹⁶.

יש לדון האם יש איסור חדש בתבואה שגדלה בבית. לגבי איסור חדש נאמר בפסוק 'אשר תזרע בשדה'. אם כן האיסור תלוי בגידול בשדה דווקא, כפי שנאמר בירושלמי שאין חיוב תרומות ומעשרות על הגדל בבית, בגלל שנאמר 'היוצא השדה'. על כן חדש הגדל בעציץ שאינו נקוב (שחיובו מדרבנן), אם הוא גדל בבית - אין בו איסור חדש כלל. עוד יש להוסיף, שהדין בחדש הוא שכל תבואה שהשרישה עד ט"ז ניסן, אפילו לא גדל הגרעין - פטורה, שכן עצם ההשרשה בט"ז ניסן היא הפוטרת. אם כן, חיטה שנזרעה והשרישה לפני פסח, אין בה איסור חדש כיוון שיום הנפת העומר התיר אותה. על כן נראה להלכה שאין איסור חדש בתבואה שגדלה באדנית בבית, בעציץ שאינו נקוב. ועוד אם השרישה קודם ט"ז ניסן - בוודאי שאין איסור.

12. מיצוי סלרי עם חרקים (הרב יעקב אפשטיין)

שאלה | האם מותר למצות סלרי שיש בו חרקים, לתבשיל?
תשובה | דרך הכנת התמצית היא על ידי ריסוק עלי הסלרי. לכאורה, בריסוק העלים יש ביטול איסור לכתחילה, שהרי העלים נגועים בחרקים, אמנם כיוון שאין כוונתו לבטל את האיסור אלא למצות את הסלרי, המיצוי מותר ואין בכך ביטול איסור. כך עולה מתשובת 'תרומת הדשן' (ס' קע"א), וכן נפסק בשו"ע (יו"ד ס' פד סעי' יד).

¹⁶. אמנם ראה ב'לקוט יוסף' (מצוות התלויות בארץ ח"ב עמ' תכד) שהסיק מדברי הרמב"ם (הל' מאכלות אסורות פ"י ה"א) שעציץ שאינו נקוב איננו 'זרע הארץ' ולכן אין בו איסור חדש.

המיצוי אינו מבטיח את ריסוק כל החרקים, ולכן ייתכן שנשארו חרקים שלמים, והם 'ברייה שאינה בטלה ברוב'. אסור לאכול חרקים שלמים, אפילו מתים, בתוך תערובת, ואפילו יש בתערובת פי כמה וכמה כדי לבטלם. משום כך צריך לסנן את התמצית מן החרקים אשר לא נתרסקו. אבל באכילת חרקים שנתרסקו אין איסור, מפני שהם נותנים טעם לפגם, כמבואר בשו"ע (יו"ד סי' פא סעי' ח) ובש"ך (לשו"ע שם, ס"ק כז).
 על כן נראה שמותר למצות את הסלרי, ואת התמצית היוצאת מן העלים צריך לסנן במסננת שיכולה להפריד תריפסים וחרקים גדולים יותר, ממנה. חלקי החרקים שעברו במסננת ונותרו בתמצית - אינם אוסרים את התמצית ואת התבשיל שאליו הוסיפו אותה.

13. שינוי בצדקה (הרב דוד אייגנר)

שאלה | התרמתי סכום מסוים עבור עמותה, אך היא לא גבתה את הסכום. האם מותר להעביר סכום זה עבור עמותה שעוסקת בדבר אחר?
תשובה | באופן עקרוני, כשמפרישים כסף לצדקה, יש חיוב לתת אותו למטרה שלשמה הוא הופרש. אמנם, בגמרא (ב"ב ח ע"ב) מובא ש'מותר לעשות קופה תמחוי ותמחוי קופה', מותר לשנות את ייעוד הצדקה מנתינת כסף לעניים לנתינת מזון לעניים, ויש יכולת ביד אנשי העיר לשנות, לפי הצורך באותה העת. אולם, שינוי כזה יכול להיעשות רק על ידי אותם שמונו באופן רשמי על נתינת הצדקה בכל העיר, או על ידי חכם המכיר היטב את כל צרכיה של העיר, כפי שפסק השו"ע (יו"ד סי' רנו סעי' ד). על כן אין יכולת ביד מי שנתבקש לאסוף צדקה להחליט לבדו שהוא משנה את ייעודו של הכסף.
 למסקנה, יש ליצור קשר עם העמותה, ולברר מדוע הם לא באו לקחת את הכסף. אם אין יכולת ליצור איתם קשר, תיתכן אפשרות שהכסף יועבר לייעוד אחר, אך כדי לעשות כן יש ללכת לרב המצוי באזורכם, כדי לברר מהם צורכי הציבור שיש להעביר אליהם את הכסף.

14. צירוף אילם למניין (הרב דוד אייגנר)

שאלה | האם אילם יכול להשלים מניין?
תשובה | הדבר תלוי ברמת המוגבלות של האילם, דהיינו האם מדובר באילמות גרידא, או שמא מעורבת יחד עם אילמות זו גם חירשות. במשך שנים רבות, אדם שהייתה לו מגבלה אחת - בשמיעה או בדיבור, נחשב ל'שוטה גמור', משום ששתי המגבלות היו כרוכות זו בזו. אולם בזמננו, עם התפתחותה של הרפואה ומכשירי העזר למיניהם, יש יותר אפשרות להפריד בין המגבלות, ומי שאילם אינו בהכרח גם חירש, ולהיפך.
 על כן, אם אילמות זו משמעותה גם כן חירשות, נחשב האילם ל'שוטה' שאינו מצטרף למניין, אולם אם המגבלה היא אילמות בלבד, ואין מעורבת עימה חירשות - מצטרף האילם למניין. ראה שו"ע (או"ח סי' נה סעי' ח).

15. תבניות בשריות (הרב יהודה הלוי עמיחי)

שאלה | יש לי תבנית שמשמשת בדרך כלל להכנת מיני מאפה פרווה, ולעיתים להכנת מיני מאפה בשריים. מה עלי לעשות כדי שמיני המאפה הפרווה שאני אופה בה לא ייחשבו בשריים?

תשובה | א. אם יש ממשות של בשר שנשארת אחר אפיית מיני המאפה הבשריים – אין להשתמש בתבנית למיני מאפה פרווה, אלא לאחר ניקוי יסודי.

ב. כשאין שארית ממשית של בשר, והתבנית אינה 'בת יומה' (דהיינו, עברו יותר מעשרים וארבע שעות מאז שהוכנו בה מאפים בשריים), אפשר להשתמש בתבנית למאפים פרווה, ואינם נחשבים בשריים. בני ספרד מקילים אפילו לאכול את מאפי הפרווה עם חלב.

16. זכויות יוצרים (הרב שלמה אישון)

שאלה | האם מותר להשתמש בתוכנת מחשב פרוצה (במקרה הזה תוכנת עריכה והקלטה של אודיו), לצורך עבודה בשכר?

תשובה | גם אם התוכנה לא הייתה פרוצה, די בכך שהמפתחים אסרו על השימוש בה בלא תשלום כדי לאסור להשתמש בה, וכל שכן אם הכניסו לתוכה קוד – שבכך גילו דעתם בצורה חד משמעית שהם אוסרים על השימוש בלא תשלום. העובדה שיש מי שהצליח לפרוץ את הקוד – אינה מעלה ואינה מורידה, שהרי כאמור, דעתם של המפתחים היא הקובעת.

העובדה שהחברה המפתחת והפורצים אינם יהודים – אין בה כדי להתיר זאת, משום שעל פי ההלכה גם גזל הגוי אסור, ועוד ש'דינא דמלכותא' אוסר זאת. נוסף לכך, היתר להשתמש בלא רשות בתוכנות שפותחו על ידי גויים יש בו משום חילול השם.

17. הוקי מדינה (הרב שלמה אישון)

שאלה | ראיתי את דבריו של הרב שלמה אישון שליט"א בעיתון 'בשבע', שמי שסובר שבמדינת ישראל כיום אין אומרים 'דינא דמלכותא', לא יוכל להשתמש בכבישים, בגשרים ובכל התשתיות הציבוריות במדינת ישראל, מחשש גזל.

ולא הבנתי, הרי גם לפי מי שאומר שהמיסים הם גזולים, הרי אין מדובר כאן בשימוש בגזלה, שהרי גם אם לשיטתו הכבישים נבנו מחומרים שנקנו בכסף גזול, הם אינם הגזלה בעין, ולכן לכאורה אינם שייכים לנגזלים (אלא שעל המדינה או על גובי המיסים להשיב להם את סכום הכסף שנלקח מהם). אפילו אם הכביש בנוי על אדמה שהופקעה, והיא עומדת ברשות בעליה, עדיין לכאורה מותר לנסוע שם, כל עוד אין גורמים נזק לבעל

הקרקע בנסיעה עצמה.

תשובה | החשש העיקרי הוא בוודאי כאשר מדובר בתשתיות שנבנו על קרקע שהופקעה, וברור שיש בכך נזק לבעל הקרקע, ועל כן בלא 'דינא דמלכותא' או תקנות הקהל וכדומה, אסור להשתמש בתשתיות אלו, כפי שנפסק בשו"ע (חו"מ סי' ססט). נוסף על כך, גם אדמות שלא הופקעו ייתכן ששייכותם למדינה נקבעה מכוח 'דינא דמלכותא', ועל כן גם בהן עלול להיות חשש גזל אם לא נקבל את 'דינא דמלכותא' או את תקנות הקהל וכדומה. כמו כן, גם כאשר אין מדובר בקרקע שהופקעה, הרי כאשר משתמשים באופן קבוע בתשתיות שנבנו באמצעות כסף גזול יש בכך משום חיזוק ידי עוברי עברה.

18. גנבה ונזקי ממון (הרב שלמה אישון)

שאלה | אני כותב עבודה במסגרת סדנה במשפט עברי, בפקולטה למשפטים באוניברסיטה העברית, ברצוני לשאול שאלות מספר על נזקי 'גרמא':

א. לפי ההלכה, 'גרמא' בנזיקין פטור, מכיוון שמדובר בנזק שאינו ישיר, אין המזיק מחבל ישירות בגוף הממון אלא יש גורם נוסף שעשה מעשה לשם היווצרות הנזק. לאיזו קטגוריה במשפט האזרחי ניתן להשוות את נזקי ה'גרמא', רשלנות? קשר סיבתי? שאלת הליך הגרימה?

ב. מדוע בנזקי 'גרמא', אדם לעיתים עושה דבר באופן אקטיבי כמו זריקת סם בפני בהמת חברו, ובכל אופן הוא פטור?

ג. מה היתרון של בתי הדין לממונות על פני בתי המשפט בשאלות נזיקיות כדוגמת 'גרמא' (מעבר לאיסור ערכאות), אם בסופו של דבר הם מחתימים את הצדדים על שטר בוררות שמכוחו הם יכולים לחייב את המזיק בנזקי 'גרמא', ובסופו של דבר, אינם דנים לפי דין תורה מהותי? מדוע אין בתי הדין דנים דין תורה, ואינם פוטרים מזיק ב'גרמא'?

תשובה | א. יש להקדים ולומר שההבחנה בין הדין הפלילי לבין הדין האזרחי בדרך כלל אינה קיימת במשפט העברי. אדם המזיק נידון בתור עובר עברה, כלומר עבר על הדין הפלילי, אך העונש הוא עונש 'אזרחי' של תשלום הנזק, וכן הוא בגנב, בחובל בחברו ועוד. עיקרון זה יכול להסביר גם את הפטור של 'גרמא'. הפטור של 'גרמא' נוגע בדרך כלל ליסוד העובדתי של העברה, כלומר מעשה שנעשה ב'גרמא', אף שגם לנזק, אינו מוגדר כמעשה עברה, וזוהי גם סיבת הפטור ב'מניח סם לפני בהמת חברו'. עם זאת, לעתים נוגע הדין גם ביסוד הכוונה שבמעשה, ולכן, ולעיתים מחייבים גם על נזק שנעשה ב'גרמא' - אם נעשה מתוך כוונה לפגוע, וזהו דין גרמי, לפי חלק מן הראשונים. כמו כן לעיתים נובע הפטור של 'גרמא' מהעדר קשר סיבתי.

ב. בבית הדין כן פוטרים במקרים רבים של 'גרמא', ולכן, בשונה מבתי המשפט, במקרים רבים בית הדין לא יחייב על הוצאות עקיפות, הפסד רווחים ועוד. כמו כן, כמו שכתבתי לעיל, לעתים בתי הדין יחייבו ב'גרמא', והדבר יהיה תלוי בין השאר בכוונתו של המזיק, או בשאלה האם הנזק נגרם מחמת שהניזק הסתמך על המזיק, וכן בדברים נוספים.

19. צרכנות ומסחר הוגן (הרב שלמה אישון)

שאלה | האם קיימת חובה הלכתית לתת למלצר או נותן שרות אחר תשר ('טיפ')? נוהג זה רווח מאוד בציבור, ויש שאינם רואים בעין יפה אדם שאינו משאיר תשר.

תשובה | אם המלצר או נותן השירות אינם מקבלים שכר מהמעסיק, ושכרם בנוי על התשרים בלבד – אף שהמעסיק נוהג בכך שלא כדיו, מכל מקום קיימת חובה על מקבל השירות לתת למלצר תשר. אם המלצר או נותן השירות מקבלים שכר מהמעסיק – אזי החובה לשלם תשר תלויה במנהג המדינה. במקום שבו קיים מנהג ברור לתת תשרים, ובסוג שירות שמקובל לתת עבורו (כגון במסעדות), הרי שקיימת הנחה שהשירות ניתן על דעת קבלת תשר ולכן קיימת חובה לתיתו. לעומת זאת, במקום שבו אין מנהג ברור לתת, ובסוג שירות שעבורו אין נותנים – אין חובה לתת, אם כי ראוי לעשות כן כאשר מדובר בנוהג שרווח בציבור. בעניין הנוגע גם לשאלתך עסקנו בספר כתר ו, סי' נג.

20. בדיקת מחירי שוק למוצרים (הרב שלמה אישון)

שאלה | אני עובד בתפקיד שכולל בין היתר עריכת הסכמי רכש בהיקפים גדולים. האם מותר לבדוק מחירי שוק לצורך קנייה, וכיצד יש לעשות זאת?

תשובה | בעניין בדיקת מחירי שוק – הדבר מותר, ובתנאי שלא תהיה בכך אונאת דברים, דהיינו שלא ייווצר הרושם אצל הספקים שאתה מתכוון ברצינות לקנות אצלם בעוד שברור לך שזו אינה כוונתך. בירור מחירים סתמי אינו בכלל איסור אונאת דברים – בוודאי אם נעשה שלא בשיחה עם אדם אלא דרך האינטרנט וכדומה.

21. הלוואה וריבית (הרב שלמה אישון)

שאלה | לפני כמה שנים רכשתי מוצר, ולא היה לי את הסכום המספיק לרכישתו. לכן חבר שלי נתן לי 200 ₪ – ובמקום הבאתי לו המחאה על סך 210 ₪. נראה לי לפי זכרוני, שהתכוונתי שתוספת הכסף תהיה דמי טרחה (ללכת לבנק ולהפקיד את המחאה) ונראה לי שאף אמרתי לו זאת, אך איני בטוח בכך.

א. האם יש בכך איסור ריבית?

ב. אם אכן ניתנה ריבית, כיצד אפשר לתקן את המעשה?

תשובה | אם המחאה הייתה לפירעון מיידי, הרי שלא הייתה כאן כל הלוואה, שהרי קיבלת כסף ומיד החזרת המחאה לפירעון מיידי, והיות לא הייתה הלוואה הרי אין בכך כל חשש ריבית.

22. הלוואה לצריכה שוטפת (הרב שלמה אישון)

שאלה | אני בנקאית. אני יודעת שלבנק יש 'היתר עיסקא', אבל לפי הבנתי זהו היתר עבור עסקים. מה בנוגע למשקי בית שנותנים להם הלוואה, האם ההיתר מועיל גם להם? האם מותר להציע ללקוח הלוואה למטרת טיול, רכישת רכב וכדומה, כלומר לא למטרת עסק?

תשובה | אכן יש בעייתיות מסוימת בהסתמכות על 'היתר עיסקא' כאשר מדובר בהלוואות שלא למטרות עסקיות. עם זאת, כאשר ללווה ישנם 'עסקים' אחרים, כדוגמת תכניות חיסכון, ובזכות ההלוואה שקיבל הוא יכול להמשיך ולהשאיר שם את כספו, הרי שניתן לראות את ההלוואה בתור כזו שמיועדת בסופו של דבר גם לעסקים, וממילא ניתן לסמוך על 'היתר העיסקא' גם כשהלוואה מיועדת לשימוש משק הבית.

23. תכנית חיסכון (הרב שלמה אישון)

שאלה | אנחנו מעוניינים להפקיד כסף לתכנית חיסכון בבנק הפועלים, ואיננו יודעים אם הדבר מותר מבחינה הלכתית. על אף שיש להם 'היתר עיסקא', אנחנו חוששים שבכסף שנפקיד ישתמש הבנק לדברים שאינם לפי דרך התורה. איפה מומלץ להפקיד כסף?

תשובה | מותר מבחינה הלכתית להשקיע כסף בתכנית חיסכון בכל בנק שיש לו 'היתר עיסקא'. לגבי החשש שמא יעשה בכסף דבר שאינו לפי דין תורה - מספק אין צריך לחשוש לכך, ואף אם יש מקום לחשוש - רק המשקיעים הגדולים שלהשקעתם יש השלכה מעשית על פעילות הבנק צריכים לחשוש, אך לא המשקיע הקטן, שהסכומים שהוא משקיע אינם משמעותיים מבחינת תקציב הבנק.

24. ריבית פיגורים בשכר דירה (הרב שלמה אישון)

שאלה | אני בתהליכי מכירת דירה, ובחווה שהעו"ד הכין נכתב שאם הקונה יפגר בתשלומים הוא יתחייב בריבית. האם יש בכך בעיה? ואם כן, מהו פתרונה?

תשובה | עלולה להיות בכך בעיה, ולכן הדרך הטובה היא להוסיף סעיף שבו נאמר כי כל החיובים שבהם עלול להיות חשש איסור ריבית, יהיו על צד 'היתר עיסקא' כפי הנוסח המצוי ב... (יש לציין איזה נוסח, למשל, הנוסח המצוי בבנק לאומי).

25. מכירת מט"ח באשראי (הרב שלמה אישון)

שאלה | חברותא שלי הוא בעל חברת שירותים פיננסים אשר עוסקת בעיקר בהחלפת כספים (צ'יינג'). החברה עוסקת בין השאר במכירת מט"ח באשראי. ניתן לשלם עד עשרים וארבעה תשלומים, החברה היא זו שמרוויחה את הריבית והלקוח מקבל תשלום מייד (נוח ללקוח - הוא מקבל מט"ח, נוח לחברה - היא מגדילה את מספר הלקוחות, חברת האשראי גובה ריבית) אני תוהה האם חברה זו זקוקה ל'היתר עיסקא', ואם כן איזה?

תשובה | מכירת מט"ח באשראי תוך נטילת ריבית הרי זו כהלוואה בריבית (משום שנתנית האשראי הרי היא כהלוואה), ולכן יש צורך ב'היתר עיסקא'. העדיפות היא שעם החתימה על הסכם האשראי יחתמו שני הצדדים על נוסח של 'היתר עיסקא'. אם הדבר בלתי אפשרי, ניתן להסתפק ב'היתר עיסקא' כללי כדוגמת זה המצוי בבנקים, ועל החברה הנותנת את האשראי לחתום על 'היתר עיסקא' זה ולתלותו במקום בולט במשרדי החברה (בהנחה שהלקוחות מגיעים לשם), או לפרסמו באתר האינטרנט של החברה. ניתן למצוא נוסח של 'היתר עיסקא' הן פרטי (כלומר לכל לקוח בנפרד) והן כללי, באתר מכון כתר.

26. ייעוץ השקעות (הרב שלמה אישון)

שאלה | אני יועצת השקעות בבנק לאומי. אומנם לבנק יש 'היתר עיסקא' אך מתוקף תפקידי עליי לייעץ לגבי כל המניות ואגרות החוב לכלל הציבור. איך אוכל להקפיד על הלכות ריבית, להיזהר מלסייע לחילול שבת של חברות וכיוצא באלו? אני לקראת סיום ההתמחות ואמורה להתחיל לעבוד בקרוב בע"ה.

תשובה | אכן **שאלה** | לא פשוטה. לענ"ד יש להבחין בין סוגי ייעוץ שונים מבחינת אופי הייעוץ, ולהבחין בין אנשים שונים המבקשים ייעוץ. מבחינת אופי הייעוץ, יש להבחין בין ייעוץ שבו את ממליצה על אפיקי השקעה באופן כללי, למשל אג"ח קונצרני או תעודות סל או מניות מת"א 100 וכדומה, לבין ייעוץ שבו את ממליצה על מניות מסוימות.

הייעוץ הכללי הוא פשוט יותר משום שבתוך האפיקים שאת ממליצה עליהם, קיימת אפשרות לבחור בהשקעות כשרות, והרי זה כמו יועצת תזונה הממליצה על סוג של מאכלים שאפשר למוצאם כשרים ואפשר למוצאם לא כשרים - ומבקש הייעוץ הוא שיחליט בסופו של דבר האם לקנות אוכל כשר.

הייעוץ הפרטני הוא בעייתי יותר. אם את יודעת על מניות או אגח"ים ספציפיים שהם בעייתיים מבחינה הלכתית ואת ממליצה עליהם - עלול הדבר להיחשב להכשלה באיסור. אמנם אם מתוקף עבודתך את מחויבת להמליץ גם על מניות ואג"חים כאלו, הרי שזו שעת הדחק, ואת יכולה לסמוך על השיטות הסוברות שאין איסור ריבית ברכישת אג"חים גם בלא 'היתר עיסקא'. לגבי חילול שבת, את יכולה לסמוך על כך שיש להניח שהיקף המניות שהלקוח שלפניך ירכוש אינו משמעותי כל כך מבחינת החברה, ואין בו כדי להשפיע על איתנותה הכלכלית של החברה, וממילא אין ברכישה שלו משום סיוע משמעותי לחילול שבת.

כאמור, יש להתחשב גם בזהותם של המבקשים ייעוץ. אם מדובר באדם שלפי התרשמותך (עפ"י מראהו, לבושו וכדומה) הוא שומר הלכה, וממילא גם ייתכן שמסלול השקעות כשרות מעניין אותו - ראוי שתפני את תשומת לבו למסלולי ההשקעות הכשרות, ותצייני בפניו את העובדה שמבחינת ההלכה יש עדיפות להשקעות אלו. אולם אם את מניחה שהיושב לפניך אינו מתעניין בשמירת הלכה בכלל ובהשקעות כשרות בפרט - אינך חייבת להמליץ לו על השקעות כשרות, ואת יכולה להסתמך על השיטות שציינו לעיל.

27. החתמה על 'היתר עיסקא' (הרב שלמה אישון)

שאלה | אני עובד בחברה לשילוח בינלאומי ועמלות מכס. כיוון שפעמים רבות הלקוחות משלמים באשראי, אני מעוניין לדעת איך ניתן לעשות 'היתר עיסקא'?

תשובה | אני מבין שמדובר בכך שלקוחות המשלמים באשראי ואתם גובים מהם ריבית על כך. אם כך עליכם לעשות 'היתר עיסקא'.

הטוב ביותר הוא להחתים את הלקוחות על 'היתר עיסקא' עם החתמתם על המסמכים

האחרים, ולתת להם עותק. אם הדבר בלתי אפשרי, אתם יכולים להסתפק בחתימה על 'היתר עיסקא' כללי, ותלייתו במקום בולט במשרדכם. נוסח של 'היתר עיסקא', הן פרטי (כלומר לכל לקוח בנפרד) והן כללי, אפשר למצוא באתר של מכון כתר.

28. עמלת הקצאת אשראי (הרב שלמה אישון)

שאלה | ראיתי בספר 'ברית יהודה' (בסוף הספר, בהוספות) שכתב המחבר שיש בעמלת הקצאת אשראי ריבית מוקדמת, וגם פקפק אם 'היתר עיסקא' מועיל לעניין זה. אשמח לשמוע את דעתכם בנידון ולהבין על מה סומכים העולם.

תשובה | אכן כך נכתב בספר 'ברית יהודה'. החשש הוא משום שהלקוח משלם את העמלה גם אם לא ניצל בסופו של דבר את האשראי, ומכאן שאף אם ינצל את האשראי וישבע, על פי 'היתר העיסקא' מכיוון שלא הרוויח - לא יקבל חזרה את העמלה, וממילא יש כאן חשש ריבית. אך עיין בספר 'תורת ריבית', פרק יז סעיף יא הערה טז - בשם הגרי"ש אלישיב, שאפשר להתנות שתשלום העמלה הוא עבור חצי הפיקדון, ושם בהערה יז הביא שאם עושים 'היתר עיסקא' של 'כולו פיקדון' - אין חשש. ובאמת בהרבה מנוסחי 'היתר עיסקא' כתוב שבמה שאין מועיל 'היתר עיסקא' של 'חציו מלווה וחציו פיקדון' ייחשב כ'כולו פיקדון'.

ולענ"ד יש להוסיף שכלל לא ברורה לי ההנחה שביסוד הספק, שעל פיה אף אם ישבע - לפי 'היתר העיסקא' לא יקבל חזרה את העמלה. אכן מסתבר שאם לא ניצל את האשראי לא יוכל להישבע ולקבל חזרה את העמלה, שהרי היות שלא הייתה כלל עסקה - אין לו על מה להישבע. אלא שבמקרה כזה שבו לא ניצל את האשראי - היות שלא הייתה הלואה, אין כל חשש ריבית. אולם אם בסופו של דבר ניצל את האשראי, מניין שאם ישבע שלא הרוויח לא יוכל לקבל חזרה את העמלה? הלא ב'היתר העיסקא' של הבנקים נאמר במפורש שכל עסקה שיש בה חשש ריבית - אין לה כל תוקף, ולכן האפשרות של הבנק לגבות את עמלת הקצאת האשראי היא רק על דעת כן שגם עמלה זו כפופה ל'היתר העיסקא'. ממילא כלולה בזה התחייבות של הבנק שאם הלקוח ינצל את האשראי וישבע שלא הרוויח - יקבל חזרה את העמלה. אם אכן כך הם פני הדברים, הרי שלענ"ד אין בכך חשש ריבית אף בלא להיזקק לטיעון שהעמלה היא עבור חלק הפיקדון.

29. עובדים ומעבידים (הרב שלמה אישון)

שאלה | אני רוצה לתבוע חברה שמספקת שרותי תיקון למכשירי חשמל, על כך שהטכנאי שלהם לא הגיע בזמן שנקבע. לפי החוק, מגיע לי פיצוי על סך 600 ₪. האם גם דבר כזה, שאין לו בסיס מדין התורה (לעניות דעת), חייבים קודם לנסות להביא אותו לבית דין רבני?

האם אי אפשר לטעון שכיוון שאני לקוח החברה ויש הסכם מחייב בינינו (מאחר שקניתי מוצר שהחברה נותנת עליו אחריות), הסכמנו להישפט לפי חוקי המדינה ובתי משפטיה? **תשובה** | גם בדבר זה יש צורך להתדיין בפני דין תורה, אלא אם כן הנתבע מסרב. אגב, ההנחה שלך שאין לדבר זה בסיס מדין תורה אינה מחויבת. ייתכן שיש לכך בסיס מדין תורה משום שעל דעת זאת שהטכנאי יגיע בזמן שנקבע, התקשרת עם נותן השירות, ייתכן שיש לכך תוקף מ'דינא דמלכותא', וייתכן שמסיבות נוספות. זה אחד הדברים שבית הדין יצטרך לדון בו. מכל מקום אם אינך זכאי לקבל זאת לפי ההלכה – הרי זה גזל בידך, וזוהי סיבה נוספת להתדיין בדין תורה. אין כל הנחה שהסכמתם להישפט לפי חוקי המדינה. כבר היו מקרים של חברות שהתדיינו בדין תורה.

30. קבלת כספים מאישה בלא ידיעת בעלה

שאלה | אני נשוי עם 4 ילדים שיחיו. אמי עוזרת לנו כל חודש בסכום של כ- 1000 ₪. אמי מביאה לי את הכסף בלי שאבי ידע, כי אם הוא ידע זאת הוא יכעס עליה, ואמי אינה רוצה עימותים. אמי מרוויחה בחודש כ- 10,000 ₪ ואבי כ- 2000 ₪. לאחרונה הסתפקתי, האם מותר לי לקחת את הכסף?

תשובה | בתור הקדמה נציין שלכתחילה ראוי לנהל בית יחד, מתוך כנות ושיתוף פעולה מלא. הדברים דלהלן אמורים במקרים שבהם הדבר אינו מצליח כראוי ונוצרת מציאות 'בדיעבד' של חוסר שיתוף פעולה.

שאלת היכולת של האישה לתת צדקה נידונה רבות בפוסקים. מהגמרא (בבא קמא קיט ע"א) עולה חילוק בין 'דבר מועט', שאותו האישה יכולה לתת ללא ידיעת בעלה, לבין 'דבר מרובה', שאותו האישה אינה יכולה לתת ללא ידיעת הבעל, שכן יש לו חלק ברכושה. הרא"ש בתשובה¹⁷ קובע שאם הבעל מוחה, גם אישה הנושאת ונותנת בתוך הבית אינה יכולה לתת צדקה, וכך פוסק השו"ע (יו"ד סי' רמח סעי' ד):

גבאי צדקה, אין מקבלין מהנשים ומהעבדים ומהתינוקות, אלא דבר מועט, אבל לא דבר גדול שחזקתו גזול או גנוב משל אחרים. וכמה הוא דבר מועט, הכל לפי עושר הבעלים ועניותם. והני מילי בסתמא, אבל אם הבעל מוחה, אפילו כל שהוא אסור לקבל מהם.

17. שו"ת הרא"ש, כלל יג סי' א; שם כלל לט סי' ה; וראה גם תשב"ץ קטן, סי' תצא.

לאור זאת, הנודע ביהודה¹⁸ מזהיר מלקחת מאישה שבעלה קמצן ואינו נותן צדקה, וכן דעת מהרי"א אסאד.¹⁹ אמנם הפוסקים מעלים כמה סברות להתיר גם 'דבר מרובה', על אף מחאת הבעל או אי ידיעתו, במקרים מסוימים.²⁰

א. נתינת צדקה לפי מעמדה של האישה

כבר המהר"ם מינץ (שו"ת סי' ז) כתב:

נראה לי אם היתה אחותך בעלת צדקה ורצתה לתת לקרוביה דבר נכון לפי עושרה שלא היה בעלה מצי למחות בידה כדתניא המדיר את אשתו וכו' שמע מינה כל מה שדרך נשים לעשות אפילו מידי דאית ביה חסרון כיס לא מצי הבעל למחות בידה הכי נמי לא שנא, ומה לדבר הרשות אינו יכול למחות בידה, מכ"ש ליתן צדקה שהוא מצוה רבה.

לדבריו, לא ניתן לבעל למחות באישה הרוצה לתת צדקה הראויה לה לפי מצבה הכלכלי. כמו כן עולה מדבריו חידוש נוסף, שאם הבעל מוחה באישה הנושאת ונותנת בתוך הבית, הדבר מועיל להבא שלא תיתן, אבל מה שכבר נתנה קודם - היה הדבר בסמכותה. דברי מהר"ם מינץ הובאו להלכה ב'בית שמואל' (אה"ע סי' צא ס"ק יג), וב'חכמת אדם' (משפטי צדק סי' קמז סעי' יז).

המהרש"ם (ח"א סי' מה) הכריע בעקבות דברי מהר"ם מינץ, שאם מדובר בצדקה לקרוב משפחה - אין הבעל יכול למחות באישה, ובפרט לאחר מעשה. שו"ת 'רב פעלים' (אהע"ז ב, סי' לב) התיר לאישה לתת לפי המקובל במעמדה גם אם הבעל מתנגד, וציין גם את דברי הרב מלאכי הכהן²¹, שהסביר את טעם הדבר:

דאם אנו אומרים דאמדו חז"ל דעת כל אדם שאינו מקפיד כשאשתו נותנת מתנה מועטת לצדקה ואפילו בלתי רשותו, א"כ לא מצי שוב להקפיד על דבר ששאר בני אדם אין מקפידין בו, כי כאשר נשאה סתם הוי כאלו פירש בהדיה שלא ימחה עליה בתתה דבר מועט לצדקה... ובנ"ד נמי אלו גניח שאמרו רז"ל דעת כל אדם שאינו מקפיד, אז כשבא בעל האשה למחות עליה לא מהניא מחאתו כלל וכו'.

ב. מדין כפייה על הצדקה

'ערוך השולחן' (יו"ד סי' רמח סעי' יא-יג) תמה על דברי המהר"ם מינץ, כיצד ניתן לכפות את הבעל בעל כורחו? וביאר שמדובר באדם, שלפי גורם הערכה חיצוניי ובלתי תלוי כגון רב העיר יכול לתת יותר צדקה, ואז מועילה נתינת האישה, מדין כפייה על הצדקה.

18. נודע ביהודה, יו"ד ב סי' קנח, מובא בפת"ש, יו"ד סי' רמח ס"ק ג.

19. מהרי"א אסד, יו"ד סי' מג.

20. ראה צדקה ומשפט, פרק א סעיפים יט-כ.

21. מובאים בשו"ת בית יהודה, סי' מז.

ג. נוסח הכתובה מחייב

יש מהפוסקים שהורו שניתן להסתמך על הנוסח של הכתובה 'וישלטו בנכסיהם שוה בשוה' שכוונתו לייפות כוח האישה בנתינת צדקה.²²

ד. נשים אפטרופסות על נכסי הבית

הפוסקים מציינים גם את דברי ראב"ן (סוף בבא קמא): 'והאיזנא שהנשים אפטרופסות של בעליהן לוקחין מהן כל דבר'. וכותב על כך המהרש"ל (ים של שלמה, בבא קמא פ"י סי' נט):

אבל ליתן צדקה צריכה רשות בעלה. אם לא שהיא אשת חיל, ומחיייה את בעלה, דאז אפילו סך מרובה מסתמא מרשה לה בעלה. וניחא ליה, שאם ימחה תפסיק מלישא וליתן. סוף דבר הכל לפי הענין והסיבה.
בעל 'ערוך השולחן' (יו"ד סי' רמח סעי' יב) מסתמך על כך בתור סיבה נוספת להתיר קבלת צדקה מן האישה, וראה עוד בשו"ת 'שבט הלוי'.²³

ה. אישה המרוויחה מעבר למזונותיה

עוד ציינת בשאלה שהאישה מרוויחה יותר מבעלה. בעניין זה נחלקו הפוסקים, אם מעשה ידיה לבעלה. בעל 'ערוך השולחן' (יו"ד סי' רמח סעי' יב) כותב:

ודע דיש מי שסובר דאשה כשהיא עסוקה במסחור לא אמרינן בזה מה שקנתה אשה קנה בעלה [מל"מ פכ"א מאישות בשם הרשב"א ומהרי"ט ע"ש] ולפ"ז מאשה כזו בוודאי רשאי ליקח צדקה ואף דלא ברירא לן דין זה מ"מ לעניין צדקה אפשר לסמוך על דעה זו.

אמנם שו"ת 'שבט הלוי' (ח"ב סי' קיח) מערער על דבריו, אך במקום אחר (ח"ה סי' קלב) הסתפק, על פי דברי המהרי"ל (החדשות סי' קט), שחייב את האישה להפריש מעשר כספים לזכות הבעל. על כל פנים ראוי הוא 'ערוך השולחן' להצטרף לנימוקים דלעיל להתיר קבלת הכסף, ולכן מותר לך לקבל את הכסף מאמך.

31. פשיעת חברי עמותה

שאלה | אני חבר בהנהלת בית כנסת. חברי ההנהלה לא נבחרו אלא התנדבו. אני אחראי על הטיפול בענייני הכספים. בבדיקה נתגלה שיו"ר ההנהלה וכן חברי ההנהלה עשו מעשים חמורים מאוד, כמו: משיכה פרטית מכספי בית הכנסת בסכום של 7500 ₪; תשלום מכספי בית הכנסת לספק עבור אירוע אישי של חבר הנהלה בסך 3500 ₪; רכישות עבור ציוד מספק ממקום מרוחק והתשלום לו - 50% יותר מספק אחר במקומנו, טובות הנאה, הנחות ומחירי מבצע שניתנו למתפללים שונים ללא התייעצות וללא שיתוף ההנהלה וכיוצא באלו. העברתי דוחות, שלחתי מכתבים לבירור הממצאים, כתבתי מכתבי חוב - ואין תגובה. את רוב החריגות ביצע היו"ר, ויתר חברי ההנהלה מגבים אותו ופועלים

22. עפ"י שו"ת מהרי"ק, סי' נז; וראה שו"ת מהרש"ם א, סי' מה; שו"ת תשובות והנהגות ד, סי' ריט.
23. שו"ת שבט הלוי, ח"ב סי' קיח; שם, ח"ה סי' קלב.

נגדי. מיציתי מספר נהלים לטיפול פנימי אולם ההנהלה אינה משתפת פעולה. מה ביכולתי לעשות ובאילו מהלכים חוקיים עלי לנקוט כדי לטפל בחריגות?
תשובה | אין ספק שניהול עמותה, בית כנסת או מוסד ציבורי, חייבים להיעשות ביושר, וגנבת כספי ציבור ומעילה באמון הציבור אינן מתקבלות על הדעת.
 במקרה שתיארת אתה מעלה חשדות חמורים כנגד חברים בעמותה, ועל כן יש באפשרותך בתור חבר עמותה ובתור שותף בה לפנות לבית דין לממונות לבירור העניין (ראה שו"ת מהר"י וויל, סי' קעג). במקרה שראשי העמותה לא יסכימו לבוא לבית הדין לבירור, תקבל רשות מבית הדין לפנות לרשם העמותות או לערכאה מתאימה אחרת, להסדרת הנושא.

32. אחריות ועד בית הכנסת או ועד בית על מפגעים בשטחם

שאלה | ראיתי לאחרונה כל מיני פרסומות על ביטוח צד ג' לבנייני מגורים ובתי כנסת.
 א. האם יש צורך ממשי בביטוחים האלה?
 ב. האם לאדם שנפגע בבניין מגורים או בבית כנסת, יש זכות לתבוע את ועד בית הכנסת או את ועד הבית על נזק כלשהו?
 ג. האם יש שוני בין מקרה שהיה מכשול שהיו צריכים לטפל בו והזניחו את טיפול, לבין מצב שלא הייתה הזנחה?
 ד. האם ועד הבית או ועד בית הכנסת אחראים לחפש כל הזמן אחר מפגעים ולתקנם? הרי לרוב מדובר באנשים שחברים בוועדים בהתנדבות, ואין זה עיסוק שהם משקיעים בו את כל זמנם.

תשובה | השאלה העיקרית העולה מדבריך היא מה אחריות ועד בית הכנסת או ועד הבית על הנזקים הקורים בתחומם. שאלת הביטוח הינה השאלה המעשית הנגזרת ממידת האחריות המוטלת על הועד, עד כמה משתלם לגבאים לבטח ולחסוך מעצמם את תשלום הנזקים.

השולחן ערוך (חו"מ סי' תי סעי' ו) פוסק:

אחד החופר בור ברשות הרבים, או החופר בור ברשותו ופתחו לר"ה, או פתח לרשות חברו, או שחפר ופתח לרשותו והפקיר רשותו ולא הפקיר בורו, ה"ז חייב בנזקיו.

ומפרט ערוך השולחן (חו"מ סי' תי סעי' ד):

אמנם עיקר החיוב של בור כשחפר ברשות שאינו שלו כמו ברה"ר ובסימטא ובכרמלית ובצדי רה"ר ובשווקים וברחובות ובדרך מקום שרבים הולכים והרשות אינו שלו ובזה ודאי חייבת התורה דלא היה לו לעשות תקלה ברשות שאינו שלו כמקום הילוך רבים.

על כן בבית כנסת, המיועד לשימוש הרבים ופתוח לכל אדם, אסור להשאיר מכשולים שיש בהם חשש סכנה עבור אלו הנכנסים למקום. אחריות זו מוטלת על ראשי המקום

ומנהליו, המופקדים על הטיפול בבית הכנסת ובחצר בית הכנסת. גם אם התקלה לא נעשתה בידי אנשי המקום, מרגע שהיא נודעה להם - מוטלת האחריות עליהם (רמ"א חו"מ סי' תי סעי' ד). אמנם יש להם זכות לתבוע את האשם בתקלה. כמובן שבבית פרטי הדין שונה, וכך כותב ערוך השולחן (חו"מ סי' תטו סעי' ב):

אבל בחצירו כשהטיל קוצים ושברי זכוכית והוזק בהן אחר, פטור כדין בור ברשותו. וממדת חסידות הוא שאפילו בחצירו יצניע אדם קוציו ושאר כל דבר המזיק, במקום שלא יבא מהם תקלה כגון להשליכם לנהר או ישרפם או יצניעם בשדה תחת הקרקע למטה ממקום המחרשה, וכך היו עושים חסידים הראשונים [ב"ק ל ע"א] דאע"ג שאי אפשר למחות בו, דבשלו עושה, סוף סוף גורם נזק לרבים, דהרבה אנשים הולכים לחצירו ויתנזקו, ובזה וכיוצא בזה אמרו חז"ל [שם] האי מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דנזיקין.

מכאן שמעיקר הדין, אדם אינו חייב לתקן מכשולים המצויים בביתו, ואין לו אחריות על אנשים הנכנסים למקום בלא רשות. אם כי מידת חסידות היא לתקן המכשולים גם בביתו הוא, ולחשוש שמא ייפגע אדם שלא בכוונה. לסיכום:

- א. ייתכן שיש תועלת בביטוח, כדי להפחית בהוצאות ותשלומים לאנשים שניזוקו, הדבר תלוי בשיקול דעתם של פרנסי הקהל.
 - ב. יש לאדם שנכנס לבית הכנסת ברשות, זכות לתבוע את ועד בית הכנסת על נזקים שנגרמו עקב פעילות בית הכנסת, אף מנזקים שנגרמו על ידי אחרים, והייתה לוועד אפשרות לתקנם.
 - ג. לגבי היכולת לתבוע את ועד בית הכנסת, ייתכן שיהיה הבדל בין תקלה שנגרמה עקב הזנחה לבין תקלה שלא נגרמה עקב הזנחה, וצריך לבדוק בכל מקרה לגופו.
 - ד. מי שהוא חבר ועד לוקח על עצמו את האחריות, על כל המשתמע מכך, ולכן עליו לשים לב אם ישנם מכשולים בסביבת בית הכנסת.
- אכן המתנדבים בעם, המקבלים על עצמם לעסוק בצרכי ציבור באמונה, גם מקבלים על עצמם אחריות לשמירת נזקיהם, וכאשר הקב"ה ישלם שכרם, גם על זה הם וודאי יקבלו שכר הגון.

33. תביעה ייצוגית

שאלה | האם לפי ההלכה מותר ליזום תביעה ייצוגית כנגד חברה פרטית?
תשובה | חלק ממערכות המשפט המודרניות מאפשרות הגשת תביעות ייצוגיות. בשנת תשס"ו נחקק במדינת ישראל חוק תובענות ייצוגיות התשס"ו - 2006, המאפשר הגשת תביעות כאלו. משמעותה של תביעה ייצוגית, על פי סעיף 2 לחוק, הוא: 'תובענה המנוהלת בשם קבוצת בני אדם, שלא ייפו את כוחו של התובע המייצג לכך, ואשר מעוררת שאלות מהותיות של עובדה או משפט המשותפות לכלל חברי הקבוצה'. מה דעת ההלכה על תביעות ייצוגיות?

הרב ד"ר מיכאל ויגודה כתב²⁴ שההלכה אינה מאפשרת תביעה ייצוגית, כיוון שהיא מחייבת את קבוצת האנשים הקשורה לעניין, למרות שאלה לא ייפו את כוחו של מגיש התביעה. לפיכך, יש צורך בתקנה או בחקיקה כדי לאפשר זאת.²⁵ הרב עדו רכניץ ממכון משפטי ארץ, כתב מאמר בנושא,²⁶ וסיכמו הוא:

א. כיון שחוק תובענות ייצוגיות נותן מענה לצורך ציבורי חשוב, נראה שיש לו תוקף הלכתי, בתור תקנת הציבור, אך רק לחלקי החוק שיש להם מקבילות בהלכה. כך למשל, לגמול שניתן למגיש התביעה ולבא כוחו יש מקבילה הלכתית בדמות השכר שניתן למשיב אבדה שהתבטל ממלאכתו; כמו כן חיוב הנתבע בתשלום 'לטובת הציבור' כאשר לא ניתן לאתר את הנפגעים, מקביל להלכה המורה לגזלן הרבים לעשות בגזלה 'צרכי רבים' - כלומר, להשקיע בתשתיות שקיימת סבירות גבוהה שהן תשמשנה את הנגזלים. ב. על כן נראה להציע שיישום חוק תובענות ייצוגיות על פי ההלכה ייעשה בדגשים הבאים:

1. תביעה ייצוגית תוגש רק אם עילת התביעה מוצדקת מבחינת הלכתית.
2. התביעה תוגש לבית משפט כדי לאשרה בתור תביעה ייצוגית. לאחר מכן, היא תוגש לבית דין מוכר - כלומר, לבית דין רבני או לבית דין שיושב בו מומחה מוכר.
3. תביעה תאושר בתור ייצוגית רק כדי להציל עשוק מיד עושקו. תועלת טכנית-נוהלית מניהול התביעה בתור תביעה ייצוגית אינה מצדיקה לעשות זאת.
4. תשלום 'לטובת הציבור' צריך להיות מופנה לעניינים שגם הנפגעים ייהנו מהם.
5. כאשר הנתבע מסרב להתדיין בבית דין, ניתן לקבל אישור מבית הדין לנהל את התביעה הייצוגית בבית משפט. האישור לא יינתן רק בתור פתרון לבעיה שהנתבע סירב להופיע בפני בית הדין, אלא גם יינתן רק אם יש צדק בניהול התביעה הייצוגית. כדאי לעיין במאמר המלא על מנת להבין לעומקן את ההצעות המסוכמות כאן.

34. מניעת היריון (הרב אודי רט)

שאלה | בשעה טובה נולד לנו ילד שלישי, ועדיין בנו הבכור אינו בן שלוש. ברוך השם!! יש לנו שאלה לגבי מניעת היריון. מבחינה אמונית קשה לנו עם השאלה, כי ברור לנו שהקב"ה מתכנן הכול ושום דבר לא קורה במקרה. בכל זאת אנו מרגישים שכדי שיהיה

24. הרב ד"ר מיכאל ויגודה, 'התובענה הייצוגית לאור מקורות המשפט העברי', חוות דעת למשרד המשפטים, אייר תש"ס, עמ' 8-9, ובקישור: <http://tinyurl.com/tchumin30-1>.

25. ראה גם: אביעד הכהן, 'וכי זכין לאדם שלא בפניו?' - עיונים בסוגיית התובענה הייצוגית לאור עקרונות המשפט העברי, שערי משפט ד (1), תשס"ה, עמ' 153-192.

26. הרב עדו רכניץ, 'תביעה הייצוגית בהלכה', תחומין ל, עמ' 282.

לנו כוח בהמשך להמשיך לגדל משפחה גדולה וטובה, אנו זקוקים 'להפסקה' של שנה-שנתיים לפחות, כדי לאגור כוחות ולתת את היחס הנצרך לכל ילד במשפחה. רצינו לדעת מה דעת תורה במקרה זה; ואם מותרת ההפסקה, באיזו דרך הכי מומלץ לעשותה? **תשובה** | מניעת היריון היא שאלה ראויה ולגיטימית. אומנם אין דרכי לתת מענה לשאלה כזו בלא הכרות אישית, והנכון הוא לברר את הדברים עם מורה הוראה, אבל אכתוב כמה קווים מנחים.

התורה וחז"ל מלמדים אותנו לאזן בין מצוות וערכים שונים. לדוגמה, עלינו לאזן בין החובה להגות בתורה כל העת, לבין ההשקעה במשפחה ובעבודה. כמו כן תפילה היא מצווה חשובה וחסידים ראשונים היו שוהים בה, אבל פעמים שאדם נצרך לדעת להתפלל גם תפילה קצרה. שותפות עם הקב"ה בקיום העולם, ביצירת החיים, היא אחת הזכויות הנפלאות שהקב"ה נותן לנו לעסוק בה בעולם, ויחד עם זאת חובה עלינו לשים לב לכוחות הנפשיים, לכוחות הפיזיים, ליכולות ולצרכים. יש לפלס דרך בין האמונה שעלינו לשים מבטחנו בה' הזן ומפרנס לכל, לבין תחושות של צורך בהפסקה, שיש להם מקום. הקב"ה מבקש מאיתנו ואולי אף דורש, לתת לתחושות אלו את המענה הנדרש להם. כאשר אכן זוג נצרך למנוע היריון, וכך פסק לו מורה הוראה, עליו לעשות זאת מתוך שמחה ואמונה. מתוך שמחה בדרך שהוא הולך בה - ולא מתוך ייסורי מצפון, ומתוך אמונה - כי עבודת ה' שלנו באה לידי ביטוי בראיית מכלול הדברים וביכולת לאזן ביניהם. הפוסקים בתשובותיהם במהלך הדורות דנו רבות בשאלה זו. ואכן, כאמור בתחילת הדברים, מניעת היריון אינה מילה מגונה. מניעת היריון אינה דבר הנעשה בדיעבד, יש לא מעט מקרים שבהם זהו הדבר הנצרך והנכון לעשותו. אומנם אין ספק כי אנו צריכים לא אחת להלחם כנגד רוחות שונות שנושבות גם בקרב מחננו, סדרי עדיפויות מוטעים ועוד, אבל אין זה אומר שאין מקרים שבהם נכון ואף מתחייב למנוע היריון.

לא אתן כאן פסיקה פרטנית, לא רק כי סייגתי עצמי ממענה להיתר מניעה בדרך זו, אלא בעיקר כי המענה בנושא זה שונה מזוג לזוג. אומנם במקרים רבים כשניתן היתר משך זמן המניעה הרצוי זהה ואופן המניעה המבוקש דומה, אבל סיבת ההיתר למניעה שונה. יש זוג שצריך לעודדו למניעה למען החיזוק הגופני, ויש זוג שיש לעודדו, למען ההתחזקות נפשית, יש זוג שצריך להבהיר לו כי נכון למנוע ואין להתייטר בייסורי מצפון, ועוד.

נוסיף שנכון לבחון את הצורך במניעה לאחר פרקי זמן מן הלידה, שכן אין דומות התחושות הפיזיות וההרגשה הנפשית, חודש לאחר הלידה, לתחושות והרגשות, חצי שנה לאחר הלידה.

לגבי דרכי המניעה, התקן או גלולות, יש תשובות רבות בנושא זה, וגם כאן הדבר משתנה בין אישה לאישה, ותלוי בשאלות שונות, כגון האם היא מניקה הנקה מלאה. ניתן למצוא את התשובות באתר האינטרנט של מכון פוע"ה.

35. גרעינים לפיצוח

- שאלה** | האם יש צורך בהכשר על גרעינים לפיצוח (שחורים ולבנים), או שאפשר לקנותם בלא שיהיה עליהם הכשר והשגחה?
- תשובה** | 1. ניתן לקנות גרעינים **לא קלויים** בתפזורת ללא הכשר, אולם צריך להפריש **תרומות ומעשרות** מספק (משום שחלק מהסחורה גדל בארץ).
2. אם קונים גרעינים **קלויים**, ארוזים או בתפזורת, **יש צורך בהכשר** מכמה סיבות:
- הפרשת תרומות ומעשרות.
 - כשרות חומרי הגלם הנלווים (מלח, קמח, קמח תפו"א).
 - פיקוח על כלי הקלייה, שלא נעשה בהם שימוש לדברים אחרים אסורים.
 - פיקוח על צוות העובדים (יש סוברים שגם בפיצוחים יש דין 'בישול עכו"ם').

36. מים מינרלים

- שאלה** | מים מינרלים שיש להם הכשר לכל ימות השנה, האם צריכים הכשר מיוחד לפסח?
- תשובה** | אם אין במים רכיבים נוספים, אין בהם בעיה גם במשך כל השנה. אם המים מכילים רכיבים נוספים, יש צורך בהכשר לכל השנה ולפסח (אפשר לראות זאת ברשימת הרכיבים שעל המוצר).

37. ג'לטין

- שאלה** | האם מותר לאכול מוצרים שיש בהם ג'לטין?
- תשובה** | ג'לטין הוא חומר גלם (חלבון) הגורם להקרשת חומרים נוזליים אחרים כשהוא מתערב עימם. את הג'לטין מייצרים מרקמות של בעלי חיים, מעצמות, משומן, מסחוסים, מעורות וכדומה, אך אפשר לייצרו גם מדגים, וכן ישנם חומרי הקרשה גם מצמחים אבל הם אינם ג'לטין. הג'לטין מיוצר במפעל בצורת אבקה או עלים דקים.
- בדורות קודמים ובדורנו, יש פוסקים שהתירו להשתמש בג'לטין מעצמות של נבלות (בהמות שלא נשחטו כראוי). ההיתר מבוסס על כך שייצור הג'לטין נעשה מעצמות יבשות שאין בהן לחלוחית בשר, ודינן כעץ ולא כבשר, וכן על כך שהחומר נפסל במהלך הייצור מאכילת אדם, בגלל השימוש בחומרים חריפים ורעילים.
- כיום, רוב רובו של הג'לטין עשוי מעור או שומן טרי של חזירים או בקר, וכמעט אינו מיוצר מעצמות יבשות. גם תהליך הייצור השתנה, וכיום אין משתמשים בחומרים רעילים לצורך עיבוד העורות והשומנים. בגלל שינויים אלו ואחרים, כיום כמעט אין פוסקים

המתירים שימוש בג'לטין המופק מטרפות ומנבלות, הואיל והבסיס להיתר שהיה בעבר אינו מתקיים עוד. עדיין יש גופי כשרות ה'מעתיקים' את הפסקים דאז למציאות ימינו, אך כאמור, פסקים אלו התבססו על מציאות שונה, והעקרונות שהם נסמכו עליהם אינם שייכים כיום.

ג'לטין דגים כשר עשוי מקשקשים של דגים, והואיל ורק לדגים כשרים יש קשקשים, אין בו בעיות כשרות. קיימים סוגי מקרישים העשויים מן הצומח, אך יכולת ההקרשה שלהם מוגבלת, והם אינם יכולים להחליף את הג'לטין מן החי. סיכום למעשה: מוצר המכיל ג'לטין, ניתן לאוכלו אם יש עליו הכשר ברמת מהדרין, שבו אין מסתמכים על הדעות שהובאו לעיל שאינן מתאימות למציאות שהשתנתה.

38. הכשרת כיור, כיריים ומיקרוגל

שאלה | אני מתגרר בדירה שכורה, ובמטבח כיור אחד, כיריים ומיקרוגל, ואין דרך לדעת האם עד עתה נשמרה כשרות המטבח כיאות. כיצד עלי לנהוג?

תשובה |

א. כיור

1. כיור, אפילו מחרסינה, כיון שרוב בליעתו מכלי שני, אפשר להכשירו על ידי עירווי אחרי שמנקים אותו היטב (יש להקפיד לנקות היטב את דפנות הכיור, במקום החיבור עם השיש). גם אם לפעמים הכיור בולע מכלי ראשון, אין זה רוב תשמישו. יש המוסיפים סיבה נוספת להקל, כיוון שבשעת הבליעה בדרך כלל מצוי סבון בכיור, והטעם שנבלע הוא טעם פגום ('חזון עובדיה' הלכות הגעלת כלים סעי' ו, וכן דעת הרב מרדכי אליהו).
2. בשעת השימוש בכיור, לכתחילה טוב להניח את הכלים הבשריים על רשת המיוחדת להם ואת הכלים החלביים על רשת המיוחדת להם.

ב. כיריים

יש לנקות את החצובות היטב ולהכשירן בליבון קל בעזרת ברנר, או על ידי העברת החצובה מכל צדדיה על להבת הגז למשך כמה דקות.

ג. מיקרוגל

רבים מהפוסקים התירו להכשיר מיקרוגל בדרך הבאה:

1. יש לנקות את המיקרוגל היטב ולהמתין 24 שעות. 2. יש להניח בתוך המיקרוגל כלי עם מים ולחממו למשך עשר דקות. 3. לכתחילה, יש להכשיר את צלחת הזכוכית על ידי הגעלה, אך יש הסוברים שאין הגעלה מועילה לזכוכית, ולכן בשעת השימוש יש להניח על צלחת המיקרוגל קרטון שימשם בסיס להנחת הכלים. אם רוצים להשתמש במיקרוגל לחימום מאכלים בשריים וחלביים, אפילו אם הצלחת עברה הגעלה - יש לייחד תחתית קרטון למאכל בשרי ותחתית קרטון למאכל חלבי.

39. הוספת שמן לתבשיל בשבת

שאלה | לעניין בישול בשבת, האם שמני מאכל השונים (שמן סויה, שמן קנולה וכדומה) נחשבים למבושלים כל צורכם?

תשובה | יש שמנים המופקים על ידי כבישה קרה והם אינם מבושלים, ויש המופקים על ידי חימום והם מבושלים (בהתאם לשיטת הייצור בכל חברה). בכל אופן, גם אם השמן מופק על ידי חימום, הוא נחשב כדבר לח שהצטנן, ויש בישול אחר בישול בלח. בכלי שני מותר לתת שמן גם אם אינו מבושל, כיון ששמן אינו מקלי הבישול לכל הדעות.

